

**TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI
BÖLÜMÜ**

mm

**Prof. Dr. Mine MENGİ Adına
TÜRKOLOJİ SEMPOZYUMU (20-22 Ekim 2011)
BİLDİRİLERİ**

ADANA-2012

16. YÜZYIL ŞAIRLERİNDEN MÂNÎ'NİN BİR KASİDESİ ÜZERİNE PSİKANALİTİK ÇÖZÜMLEME DENEMESİ

Prof. Dr. Şener DEMİREL
Fırat Üniversitesi
Eğitim Fakültesi
Türkçe Eğitimi Bölümü
sdemirel@hotmail.com

ÖZET: 16. yüzyıl, Fuzûlî, Bâkî, Zâtî, Taşlıcalı Yahya ve Hayalî Bey gibi birbirinden değerli şairlerin yetiştiği ve çok sayıda şairin de adları anılan şairlerin gölgesinde kaldığı bir dönemdir. Söz konusu gölgede kalmış şairlerden biri de asıl adı Mehemed olan Mânî mahlaslı şairdir. Tahsili ve meslek hayatı boyunca sıkıntılar çeken, kendi ifadesiyle bir türlü muradına eremeyen şair, zaman zaman da çeşitli iftira ve suçlamalara maruz kalmıştır. Bu bildirinin konusu, Mânî'nin yazmış olduğu ve aynı zamanda psikanalitik açıdan zengin bir malzemeye sahip olan kasidesidir. Şair bu eserinde maruz kaldığı bir suçlama karşısında hocasına suçsuz olduğunu dile getirmeye çalışmıştır. Psikanalitik inceleme, daha çok sanatçının dolayısıyla eserinin niyetini ortaya koymayı hedef alır. Bu nedenle bu bildiride sanatçının bu eseri yazması sırasında içinde bulunduğu psikolojik savunma mekanizmalarının neler olduğu örneklerle göstermeye çalışılacak ve dolayısıyla sanatçının niyeti sorgulanacaktır.

Anahtar Kelimeler: Mânî, klasik Türk şiiri, kaside, psikanalitik çözümleme, savunma mekanizması.

ABSTRACT: The 16th century is a period when such valuable poets as *Fuzûlî, Bâkî, Zâtî, Taşlıcalı Yahya* and *Hayalî Bey* showed up and many others that were overshadowed by the aforementioned poets. One of these overshadowed poets is the poet pen-named Mani whose real name is Mehemed. The poet who had many hardships during his education and career, and who, with his own expression, never attained his desires was from time to time exposed to various slanders and accusations. This paper is about a eulogy by Mani that is rich in terms of psychoanalysis. In this work of his, the poet tries to explain his innocence against an accusation to his master. Psychoanalytic analysis aims at revealing mostly the intention of an artist and thus of his work. Therefore, this paper will illustrate what the defense mechanisms of an artist during his composing this work are and thus will question the intention of the artist.

Key Words: Mani, classical Turkish poetry, eulogy, psychoanalytic analysis, defense mechanism.

Giriş

Asıl adı Mehemed olan Mânî, Kanûnî Sultan Süleyman dönemi âlimlerinden ve kadılarından Çalık Ali'nin küçük oğlu ve Mevlânâ Abdurrahman Efendi'nin küçük

kardeşidir.¹ Mânî'nin ailesinden sadece babası Çalık Ali ve ağabeyi hakkında bilgiler mevcuttur. Eğitime küçük yaşta başlayan Mânî, medrese tahsilinden sonra Anadolu Kazaskeri Mevlânâ Ahmed Efendi'ye intisap etmiştir. Mollâ Ahmed Efendi'nin yanında oldukça zor günler geçiren Mânî daha sonra aynı zamanda Ebussuud Efendi'nin damadı olan Şeyhülislâm Malûlzâde Mehmed Efendi'den ders almıştır. Bir müddet sonra da Şeyhülislâm Malûlzâde Mehmed Efendi'den mülâzim olan Mânî, muhtelif yerlerde kadılık ve müderrislik yapmıştır. Kadılık ve müderrislik yaptığı yıllarda oldukça sıkıntılı günler geçiren Mânî, Mollâ Ahmed Efendi için yazdığı bir kasidede ondan Fenârî Medresesi'ne tayin edilmesini ister ve şöyle der:

Çerâgunam n'ola şem'-i murâdumu yaksan
Fenârî Medresesin bana eylesen i'tâ (K-3/30)

Bu ve benzeri isteklerine bir türlü ulaşamayan Mânî, bir müddet sonra Serdar Güzelce Mahmut Paşa'ya intisap eder ve bu zatın delâletiyle H.1007/M.1598-99'da Ordû-yı Hümâyûn kadılığına tayin edilir. Ancak aynı yıl içinde de kendi ifadesiyle, bu dünyadan murat alamadan ölür.

Şairin ölümü üzerine aşağıdaki tarih mısraının söylendiği rivayet edilir:

Didüm göçdi ma'ânî nakş-perdâzi idi Mânî

Bu tarihe ve birçok kaynağın ortak görüşüne göre H.1007/M.1598-1599'da vefat eden Mânî, Razgrad kasabasında bulunan Maktul İbrahim Paşa Câmîi'nin bitişiğindeki hazirede medfundur.

Mânî'nin birkaç kaside, musammat ve yüz küsur gazelinden meydana gelen divanı ile 162 beyitlik Bursa Şehr-engizi vardır.

Bu bildirinın konusu Mânî Divanı'nda yer alan Kaside-i Mânî Der-Hakk-ı Hâcezâde Şems Efendi başlıklı kasidedir. Söz konusu kasidede işlediği bir suçtan dolayı hocasına şikâyet edilen şair (K1/27-33) kendisini savunur ve "hiç kimsenin kendisini zenbârelikle suçlayamayacağını, böyle bir kötü fiilin kendisinden sadır olamayacağını, bununla birlikte güzel sevmenin de büyük bir suç olmadığını" söyleyerek, hem bu işte bir günahı olmadığına yemin eder, hem de bir suçu varsa, dahi bundan dolayı affını diler. Netice itibarıyla Hocazâde Şems vasfındaki bu kaside baştan sona şairin psikolojisinin farklı boyutlarını ortaya koyduğu, şairin kendisine isnat edilen suçlamalara karşı bir bakıma kendisini savunduğu bir şiir olarak karşımıza çıkar.

Kasidenin Psikanalitik Çözümleme Denemesi

Son dönemde edebî metinlerin çözümlenmesinde başvurulan yöntemlerden biri de hiç kuşkusuz psikolojik çözümleme yöntemidir.² Özellikle Sigmund Freud, C.Gustav

¹ Mânî hakkındaki bilgiler Doç.Dr. Şener Demirel, 16.Yüzyıl Şairlerinden Mânî Divanı ve Bursa Şehrengizi 2011 adlı çalışmadan alınmıştır.

² Psikolojik çözümleme konusunda son dönemde yayımlanmış birkaç çalışmaya burada atıfta bulunmak gerekir:

Jung ve Alfred Adler gibi bilim adamlarının ortaya koymuş olduğu çalışmalar, edebî metinlere alışlagelen metin okumalarından daha farklı yaklaşılmasını sağlamış, buna bağlı olarak edebî eserden yola çıkılarak sanatçının hem o anki hem de daha önceki psikolojisinin ne olduğu/olabileceği üzerine görüşler ortaya konulmaya çalışılmıştır. Gerçekte psikolojik çözümlemenin amacı kısaca, yazarın/metnin niyetini ortaya koymaktır. Şairin sosyal ve tarihsel çevresi hakkında bilgi edinmek, konuyu ve kompozisyonu ortaya çıkarmak, şiirin kesitleri arasında karşılaştırma yapmak psikolojik çözümlemenin temel koşullarıdır.

Psikoloji ve felsefe sözlüklerinde birçok tanımına rastlanılan psikanaliz, çok genel bir ifadeyle “ruhçözümlemesi” demektir. TDK Türkçe Sözlük’te “Freud’un geliştirdiği, insanın uyumlu veya uyumsuz davranışlarının kaynağı sayılan, bilinçaltı çatışma ve güdülere araştırıp bilince çıkararak davranış sorunlarını çözme yöntemi, ruhsal çözümleme (TDK Türkçe Sözlük, 2009: 1630) denilirken; Gürün (1996), Psikoloji Sözlüğü adlı çalışmasında psikanaliz için TDK’daki gibi “ruhsal çözümleme” dedikten sonra “Eylemlerin, sözcüklerin, rüya ve sabuklamaların bilinçdışında bulunan öz kaynaklarına inip çatışma ve karmaşaları yüzeye, bilinç alanına çıkararak anlaşılabilir ve çözümlenebilir gibi gözükken sorunları aydınlatma yöntemi” (Gürün, 1996: 118) demekte ve Demir-Acar tarafından kaleme alınan Sosyal Bilimler Sözlüğü’nde ise “Bireylerin ruh dünyasının çözümlenmesi, kişinin ruhsal dengesini bozduğu düşünülen sapma ve saplantıların ortaya çıkarılması ve bunların tedavi edilmesine yönelik varsayımlar ve yorumlar bütünü”dür (Demir-Acar, 1977: 186-187) denilmektedir. Konu ile ilgili tanımların hemen hepsinde birtakım ortak noktalar bulunmaktadır. Bunlar şöyle sıralanabilir: Psikanaliz:

1. Temelleri Sigmund Freud tarafından atılmıştır.
2. Kişinin bilinçaltısının bilinç üstüne çıkarılmasını konu edinir.
3. Kişiyi rahatsız eden bilinçaltındaki olumsuzlukların anlaşılması ve tedavi edilmesine imkân tanır.

Psikanalizin ne olduğu çok kısa bir biçimde ortaya konulduktan sonra bunun edebiyatla olan ilişkisine de bakmak gerekir. Bu bağlamda özellikle Berna Moran’ın şu sözleri psikanaliz ile edebiyat arasındaki ilişkiyi çok çarpıcı bir biçimde ortaya koymaktadır: “Madem ki yazarı yazmağa iten, açığa vuramayıp bastırmak zorunda kaldığı istekleridir, o halde bunlar bir yolunu bulup kılık değiştirerek kendilerini eserde belli edeceklerdir; tıpkı hepimizin rüyalarında kendilerini gösterdikleri gibi. Bundan ötürü bir sanat eserine, yazarın bilinçaltında kalmış isteklerinin, korkularının vb.

-
- Murat Beyazyüz; Cemil Meriç’in Psikolojisi, Aşina Kitaplar, Ankara, 2007.
Yusuf Alper; Şiir ve Psikiyatri Kavşağında, Okyanus Yayınları, İstanbul, 2001.
Yusuf Alper; Psikodinamik Açından Haydar Ergülen ve Şiiri Ateşli Bir Hastalık, Özgür Yayınları, İstanbul, 2010.
Yusuf Alper; Psikodinamik Açından Cemal Süreya ve Şiiri, Özgür Yayınları, İstanbul, 2009.
Halûk Sunat; İmgenin Tılsımlı Rüzgârı, Yazınsal Metne Psikanalitik Duyarlıklı Bakış, YirmiDört Yayınları, İstanbul, 2006.

sembollerini taşıyan bir belge gibi bakabiliriz” (Moran, 1994: 136-137). Moran sözlerinin devamında sanatçının eseri ile psikanaliz tedavisindeki hastanın sözleri arasında bir ilgi kurar ve sözlerini şöyle sürdürür “...Psikanalitik eleştiriyi kullananlara göre, yazarın eseri, psikanaliz tedavisindeki bir hastanın sözleri gibi ele alınabilir ve o zaman yazarın gizli isteklerini, cinsel eğilimlerini, bilinçaltı dünyasını araştırıp ortaya dökmek için eserini incelemek gerekir.

Bir edebi esere psikanalitik açıdan yaklaşımda üzerinde durulması gereken unsurlar öncelikle, sanatçı ve eseridir. Bu arada sanatçının kişiliğinin bir yönüyle de psikolojisinin şekillenmesinde başta ailesi olmak üzere sosyal çevresinin, eğitim ve ekonomik durumunun da hatırı sayılır derecede etkisi söz konusudur, bu nedenle söz konusu hususların da dikkate alınması gerekmektedir. Özellikle sanatçının çocukluk yıllarında anne-baba ve kardeşleriyle olan ilişkisi, onun ileri yaşlardaki kişiliğini ve psikolojisini derinden etkileyeceği için oldukça önem arz eder. Bu bağlamda Mânî'nin kişiliğinin şekillenmesinde ailesinin nasıl bir rolü olduğu konusunda elimizde fazla bir malzeme yok. Dolayısıyla bu durumda şairin psikolojisini anlamada ve eserini yorumlamada sadece ve sadece eldeki şiirlerinden hareket etmek zorunda kaldığımızı belirtmemiz gerekir. Bununla birlikte Mânî'nin kişiliğinin ve psikolojisinin anlaşılmasında başta bahse konu kaside olmak üzere Bursa Şehr-engîzi ve yine şehr-engîz türündeki bazı gazellerinin birtakım ipuçları barındırdığını söylemek mümkündür. Özellikle Bursa Şehr-engîzi'nin ilk beyitlerinde dile getirdikleri onun kişiliğinin çok tipik bir boyutunu gözler önüne sermektedir:

- 7 Göñül şehrin tutup 'aşk-ı mecâzî/Unutdum sen □udâ-yı bî-niyâzi
- 8 Saña yarar bir iş yok bende aslâ/Yaramaz oldu ahvâlüm dirîgâ
- 9 Şu deñlü bende var cürm ü dalâlet/Namaza kılmadum 'ömrümde niyet
- 10 Göñül nefsum diyen nâ-dâna uydı/Îmâma uymadı şeytâna uydı

Yukarıdaki beyitlerde ne kadar günahkâr olduğunu, bir türlü namaza niyet edemediğini, sürekli olarak nefsinin arzu ve isteklerini yerine getirdiğini söyleyen şair, bunların yanında güzellerin aklını başından aldığını ve bu nedenle ne yaptığını bilmez bir duruma düştüğünü belirtir. Bu içten ve samimi itirafların devamında sanatçı birdenbire farklı bir kişiliğe bürünerek Bursa'nın güzellerinden bahsedeceğini dile getirir. Kuşkusuz şehr-engîz türü, üzerinde ayrıca durulması gereken ve şair için hiç de masumane olmayan bir kişilik özelliğinin dışı vurum aracı olarak kabul edilebilir. Bir erkek egemen şairler topluluğunun bir şehrin güzellerini tavsif ve tasvir ederken erkek/oğlanlardan bahsetmesi, söz konusu şairlerin psikolojilerine ve bundan da öte onların cinsel tercihlerine ışık tutabilecek malzemeleri içermektedir.

Mânî'nin en dikkate değer özelliklerinden biri, yakışıklılığıdır. Öyle ki Kınalızâde Hasan Çelebi şairin Mânî mahlasını seçmesine neden olarak, onun yüzünün güzelliğini gösterir. Mânî'nin yüzünün güzelliği hem divandaki birkaç gazelde hem de şehr-engîzinde dile getirdiği ifadelerin arka planını, dolayısıyla onun bilinçaltını oluşturmuştur, denilebilir. Dahası sonda söylenecek sözü burada-başta söylemek gerekirse eğer, Mânî'nin “zen-pârelik” suçlamasıyla karşı karşıya gelmesinin temelinde, tezkirelere kadar konu olmuş olan yakışıklılığı ve bu yakışıklılığının onun davranışlarına olan etkisi bulunmaktadır.

Bu arada şaire isnat edilen suçun gerçekte var olabileceğine dair birtakım ipuçlarına kendi şiirlerinde, özellikle Bursa Şehr-engîzi'nde ve yer yer şehr-engîz türüne yakın ifadelerin yer aldığı bazı gazellerinde rastlamak mümkündür. Öyle ki karşı karşıya kaldığı söz konusu suçlama sonucunda Mânî, Hocasâde Şems Efendi ile olan ilişkisinin zedelenmesinden dolayı Mâlûlzâde Mehmed Efendi'ye intisap etmiş ve eğitimini bu şahsın yanında tamamlamıştır.

Buraya kadar yapılan tespit ve değerlendirmeler ışığında bildiriye konu olan kasidenin dolayısıyla şairin psikolojik açıdan tahliline geçebiliriz. Öncelikle kasidenin genel olarak dört bölümden meydana geldiğini, bu arada her bir bölümün de kendi içinde ön ve arka planlarının olduğunu söylemek mümkündür. Bir başka ifadeyle şairin her bölümde açıkça dile getirdikleri yanında, bir de zımmen dile getirmeye çalıştığı duygu ve düşünceleri dikkat çekmektedir. Bu bağlamda kasideyi meydana getiren beyitler, içeriği açısından bölümlere ayrılacak olursa eğer;

1. Bölüm: Şairin birtakım benzetmeler ve göndermeler ışığında kendi sanat kabiliyeti ve gücünü ortaya koyması. Bu beyitlerde daha çok şarta bağlı eylemler söz konusudur. (1-17. Beyitler)

2. Bölüm: Memduhın övülmesi. (18-25. Beyitler)

3. Bölüm: Şairin dardını memduhuna anlatması. Bu bölümde dile getirilenler bir bakıma kasidenin yazılma nedenini oluşturmaktadır. (26-38. Beyitler)

4. Bölüm: Şairin tekrar konuyu memduhuna getirerek onu övmesi. (39-41. Beyitler)

Yukarıdaki bölümlendirmede ön plana çıkan iki bölüm, birinci ve üçüncü bölümlerdir. Bu bölümlerde önce şairin kendi sanatını övmesi, sonra da bu kasidenin yazılma nedeninin dile getirilmesi söz konusudur. İkinci ve dördüncü bölümlerde ise memduhın övgüsü ve ona yapılan dua yer almaktadır.

Mânî'nin kasidesinin psikolojik çözümlemesi gerçekleştirilirken üzerinde durulması gereken birkaç soru bulunmaktadır. Ki söz konusu sorular bildiride cevapları aranacak sorulardır? Örneğin sanatçı hangi durumlarda ve ne tür bir psikoloji ile birbirinden farklı savunma mekanizmalarını devreye sokmaktadır. Ya da sanatçının içinde bulunduğu savunma mekanizması anlık mı, yoksa kökleri geçmişte olan ve o an için bilinç üstüne çıkan bir durum mu? Bu gibi soruların cevapları bizim sanatçının ve dolayısıyla eserinin niyetini anlamamız için oldukça önemlidir.

Bu arada kasidenin psikanalitik incelemesine geçmeden önce çok kısa biçimde olsa savunma mekanizmalarının birtakım genel özelliklerinden bahsetmek gerekir.

1. Savunma mekanizması kullanan birey, davranışının gerçek işlevinin farkında değildir. Savunma mekanizmalarına, bu anlamda, bilinçsiz davranışlar olarak bakılır. Savunma mekanizmaları bilinçdışı süreçlerdir. Kişi kullandığının farkında değildir. Nadiren tek başına kullanırlar. Kişi aynı anda iki ve daha fazla mekanizmasını kullanabilir.

2. Savunma mekanizmalarının etkisi altında, gerçeği olduğundan biraz daha farklı algılarız. Bir dereceye kadar kendi kendimizi aldatmaca işin içine girer ve böylece

algılamadaki bu değişiklik bizdeki kaygı düzeyinin azalmasına yol açar. Bilinçdışı baş etme mekanizmaları olduğundan bireyi aldatıcıdırlar. Yaşanan kaygının birey için daha az tehdit edici olması için gerçekliği çarpıtırlar.

3. Savunma mekanizmaları kaygımızı azaltmada gerçekten etkindir ve yaşamımızda ortaya çıkan zor durumları kendimizi yıpratmadan atlatmamıza yardımcı olurlar.

4. Savunma mekanizmaları herkes tarafından kullanılır ve normal bir davranış biçimi olarak kabul edilir.

1. Bölüm:

Kasidenin birinci bölümünü oluşturan 1-17. beyitler arasında anlatılanlar:

“Gönül bağı, belâ sonbaharını görmese idi, mana gülü o anda ortaya çıkardı.” “Eğer gönül aynası kederli/tozlu olmasaydı, ender görülen manaların el değmemiş olanına suret/can verirdi. “Eğer ihsan nisanın yağmuru yağsa, imbiikten geçirilmiş derya yaratılışlı mücevherler saça.” “Bu dünyada bana benzeyen bir Zâhir ortaya çıksa, eserlerim Nizâmî gibi tamam olurdu.” “Eğer büyük kişiler küçülmeseydi, alçak kişiler bana büyüklük gösteremezlerdi.” “Eğer felek insanın içindeki kudreti fehmetmeye, anlamaya kadir olsaydı, söz söyleme hususundaki kıymetimin ne olduğu herkes tarafından anlaşılırdı.” “Ne yazık ki devir çok belirgin biçimde alçak namussuz kişileri kollamakta, korumakta; namuslu kişilere düşman alçak kişilere ise yardım etmektedir.” “Felek bir türlü gayelerimin gerçekleşmesi için dönmez, tam tersi sürekli bir şekilde istemediğim bir şekilde döner.” “Felek kişinin muradı üzere dönmek hususunda oldukça gevşek davranmaktadır, buna mukabil dönmek hususunda ise eline çabuk ve bir savaşı gibi davranmaktadır.” “Muratlarımı baharı bir türlü açmamakta, ortada görünmemekte, melâmet sonbaharı ise apaçık ortada görünmektedir.” “Bu cihan içinde sadık bir mert kişi bulunmaz, fakat münafıklar ise o kadar çokturlar ki bunları saymak mümkün değildir.” “Felekte bu duruma hiç tahammül olunmaz ki her defasında gönül sıkıntı, yâr ise zevk, eğlence içinde geçer.” “Düşmanlarım içine düştüğüm zilleti görüp şamata çıkarırlar ve alçak yaratılışlı kişiler de ağlamama bakıp gülerler.” “Acınacak hâldeki durumumu görüp de yıldırım ve yağmur var sanmayın, hem felekler hem de melekler hâlime acıyıp ağlamaktadırlar.” “Sözün kıymetini anlayacak kimseler bulunmamaktadır. Nerede şimdi âlemde usta sarraflar. “Bu dünyayı söz dinlemeyen inatçı düşmanlar ve kendini büyük gören kindar kimseler doldurmuş.” “İyi söz söyleyen kimselere hiç kimse itibar etmemektedir. Ancak yine felek gibi ortalığı karıştıran kişiler olursa.”

Bu bölüm (1-17. beyitler) aynı zamanda hem şairin kendisini/sanatını gözler önüne sermeye çalıştığı hem de kendi iç dünyasında neler hissettiğinin ortaya konulduğu bölümdür. Bu bölümde kullanılan dil, yapılan göndermeler ve benzetmeler, tamamen ileriki beyitlerde kendisiyle ilgili açıklamaların etkisini azaltmak içindir. Çünkü kendisine isnat edilen bir suçlama vardır ve şair bu suçlamadan aşırı bir biçimde etkilenmiştir. Bununla birlikte konuya bu suçlamayı dile getirerek değil de, önce kendi sanatını yüceltmeyle başlaması, okuyucunun zihninde ve gözünde psikolojik olarak olumlu bir intiba bırakmaya yöneliktir. İşte bu durum 1. bölümün arka planını oluşturmaktadır. Her ne kadar şairin bu tavrı Klasik Türk şiir geleneğinin çok önemli bir

özelliği ise de, (şairin kasidenin başında esas konu dışında genel-geçer bir konudan bahsettikten sonra esas konuya geçiş yapması) yine de şairin böyle bir yola başvurmasının arka planının şair açısından oldukça anlamlı olduğunu belirtmek gerekir.

Mânî'yi böyle bir içerikteki kasideyi yazmaya iten birçok neden ileri sürülebilir. Hocasına kendisi ile ilgili olarak yapılan suçlamalar karşısında derin bir kaygı psikolojisi içine giren şair şiir boyunca farklı savunma mekanizmalarını ortaya koyar. Birinci bölümde merkeze kendisini/nefsini/egosunu koyan şair, kendisine isnat edilen suçtan dolayı çok rahatsız olan ben'i içinde bulunduğu kaygı psikolojisinden kurtarmak için önce bu konuyla hiçbir ilgisi yokmuş gibi görünen bir savunma mekanizmasını devreye sokar. Özellikle bastırma, yüceltme, yansıtma ve inkâr etme gibi psikolojik savunma mekanizmaları ilk bakışta kendisi gösteren davranış biçimlerinden birkaçı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kasidenin birinci beyti esasında şairin içinde bulunduğu psikolojiyi ve buna bağlı olarak şiire nasıl bir havanın hâkim olabileceğini göstermesi açısından önemlidir:

1 Hazân-ı belâ görmese bâğ-ı hâtır/Olurdu ma'ânî gülü anda zâhir
"Gönül bağı, belâ sonbaharını görmese idi, mana gülü o anda ortaya çıkardı."

Divan şiirinde çoğu kasidelerin başlangıç/nesib-teşbib kısımları kasidenin ana konusu (yani medhiyeden) farklı bir içerikle oluşturulmuştur. Bununla birlikte bu şiirin ilk beytinde geçen "hazân-ı belâ" tamlaması şairin nasıl bir halet-i ruhiyye içinde olduğunu ve kasidenin de bundan sonra nasıl devam edebileceğini göstermesi açısından küçük bir ipucu değerindedir.

Hazân-ı belâ tamlaması somut/hazan/sonbahar ile soyut/belâ kelimelerinin bir araya gelmesiyle bir "soyut-somut bağdaştırma" özelliği taşımaktadır. Bu nedenle hazân-ı belâ tamlamasını meydana getiren her iki kelime de bilinçli bir tercihin sonucu olarak kasidenin ilk kelimeleri olmuştur. Hazân-ı belâ tamlamasının muhatabı "bâğ-ı hâtır" yani gönül bağı tamlamasıdır. Yapı itibarıyla hazân-ı belâ tamlamasıyla aynıdır ve somut-soyut bağdaştırma niteliğinde meydana gelmiştir. Beytin ikinci mısrasında karşımıza çıkan iki unsur vardır: Mana ve gül. Gül-i ma'nâ/mana gülü" aslında tipik bir somut-soyut bağdaştırma ve yapı itibarıyla kendisinden önce söylenmiş olan "hazân-ı belâ ve bâğ-ı hâtır" tamlamalarıyla hiçbir farkı yoktur.

Aynı beyitte şarta bağlı bir eylem söz konusudur; ancak bu eylemi gerçekleştirecek olan bir yönüyle şair, bir yönüyle de güldür. Bununla birlikte biraz daha dikkatli bir şekilde bakıldığı zaman bütün kontrolün şairde olduğu; ancak şairin de yine bir şarta bağlı hareket ettiği anlaşılmalıdır. Şair psikolojisi, mana gülünün açılmamasını gönül bağının bela sonbaharını görmesine bağlamaktadır. Yani ortada bir neden sonuç ilişkisi bulunmaktadır. Mana gülü olumlu bir ifadeyi çağrıştırırken ve şairin de bu hissi dile getirmeyi arzuladığı zımnen ortaya konulmuşken, hem şairin psikolojisini alt üst eden hem de bu psikolojiye bağlı olarak mana gülünün açılmasına engel olan bir gelişme ortaya çıkar: "Hazân-ı belâ".

Bu ve bundan sonraki beyitlerde görüleceği üzere, en azından bu şiiri yazmasına neden ana olayı dile getirinceye kadar şair, önce bir durum tespiti yapmaktadır. Söz konusu genel durum tespitine girerken de hem beytin hem de şiirin merkezine

“hâtır/dil/gönül” unsurunu koymuştur/koyacaktır. Öyleyse şairin böylesine bir şiiri yazmasına neden olan olayın onun gönül dünyasında çok derin izler bıraktığını, söz konusu izlerin iç dünyasında meydana getirdiği psikolojik travmayla da şiirin ortaya çıktığını söylemek yanlış olmasa gerek.

Şiir her şeyden önce “bireysel bir yaratma”dır ve çoğunlukla söz konusu bu bireysel boyut çerçevesinde değerlendirilir. Bununla birlikte şairin toplumsal hayatın bir parçası olarak yaşadıkları ya da yaşamak zorunda oldukları, şiirin aynı zamanda bireysel boyutunun yanında bir de kolektif bir boyutunun olduğunu göstermektedir. Özellikle şairin yaşadıklarına benzer bazı durumlarda kolektif boyut bireysel boyutun da önüne geçebilmekte ve edebî eserin ortaya çıkmasının biricik sebebi olabilmektedir. Mânî'nin incelemeye çalışılan kasidesinin de daha çok bu kolektif boyutun etkisiyle ortaya çıktığını söylemek yanlış olmasa gerek. Çünkü şairi böyle bir şiiri yazmaya sevk eden neden/ler olmasaydı, bu şiirden bahsetmek mümkün olamayacaktı. Bu durum kasidenin ilerleyen beyitlerinde çok daha net bir biçimde ortaya çıkacaktır.

Beytin kompozisyonunda birbirleriyle uyumlu/tenasüb kelimelerin (hazân, bağ, gül) bir arada verilmesi üzerinde durulması gereken ayrı bir estetik göstergedir.

2 Ger olmasa âyîne-i dil mükedder/Vire sûret ebkâr-ı ma'nâ-yı nâdir
“Eğer gönül aynası kederli/tozlu olmasaydı, ender görülen manaların el değmemiş olanına suret/can verirdi.”

Birinci beyitte ortaya konulan şair psikolojisi ve şarta bağlı gelişebilecek olaylar ikinci beyitte de devam etmektedir. Her ne kadar bu beyitte seçilen kelimelerde bir farklılık görünse de gerçekte söz konusu bu kelimelerin arka planında verilmek istenenlerin birinci beyittekilerle hiçbir farkının olmadığı apaçık ortadır. Öncelikle birinci beyitteki “bâğ-ı hâtır” tamlamasının yerine bu beyitte “âyîne-i dil” tamlamasının, hazân-ı belâ tamlaması yerine de mükedder/kederli/tozlu kelimesinin geldiğini belirtmek gerekir. İkinci mısradaki mana gülü yerine ise yine somut-soyut bağdaştırmaya güzel bir örnek olabilecek ebkâr-ı ma'nâ-yı nâdir/nadir anlamların el değmemiş olanı ifadesi getirilmiştir. Her iki beyitte değişmeyen temel unsurlar hâtır/dil/gönül ve ma'nâ/anlamdır. Bu beyitte de ilk beyitteki benzer bir psikoloji kendisini göstermektedir: Şair şimdiye kadar hiç kimsenin söylemediği ya da nadir olarak söylenen manaların el değmemiş olanını söylemek niyetinde olduğunu belirtmekte ancak; gönül aynasının kederli yani tozlu olmasından dolayı bunun mümkün olamayacağını belirtmektedir.

Şairin içinde bulunduğu psikoloji onu öylesine şiddetli bir biçimde etkilemiştir ki, bu durum onun düşündüklerini, hayal ettiklerini gerçekleştirilmesine engel olmaktadır. Gerçekte yapmıyor, yapamıyor gibi görünse de aslında duygularını oldukça sanatkârane bir biçimde dile getirdiği de anlaşılmaktadır. İlk bölümün dikkate değer noktalarından biri de şairin bir ikilem içinde olmasıdır. Şair, bir taraftan çok güzel anlamlara bezenmiş sözler söylemeyi düşünürken, öte taraftan da bu sözleri söylemesine engel olan, onun elini kolunu bağlayan bir takım gelişmeler karşısında çaresiz kalması onun ikileminin belirtileridir.

Birinci bölümde yer alan beyitlerden yola çıkarak şairin birbirinden farklı savunma mekanizmaları içinde olduğunu söylemek mümkündür. Bunlar; bastırma/güdülenmiş unutma (yok sayma) savunma mekanizması; yüceltme; mantığa bürüme-rasyonelleştirme-bahane bulma-neden bulmadır.

Bastırma/Güdülenmiş Unutma (Yok Sayma) Savunma Mekanizması: Freud'a göre psikanalizin temel taşı olan bastırma, kişinin benliğinin kabul edemeyeceği düşünceleri bilinçten uzak tutma çabasıdır. Birey uygun görmediği (istemediği) istek, duygu, dürtü ve anıları bilinçten uzaklaştırır, unuttur. Bu süreç tamamen bilinç dışıdır ve olumsuz yaşantıları bilince çıkarmaz. Böylece birey geçmişteki kötü davranışları için kaygılanmayacak ve tekrar suçluluk duymayacaktır. Bastırma birinci savunma mekanizmasıdır. Diğer savunma mekanizmalarının temelini oluşturur. Unutularak bilinç dışında depolanan yaşantılar ancak araçlılığıyla ya da serbest çağrışım gibi tekniklerle ortaya çıkar. Bazı düşünceler bizde derin kaygı doğurabilecek potansiyele sahiptir. Bizde derin kaygı uyandırabilecek böyle düşünceleri bilinçaltına iterek bastırırız. Böylece olumsuz düşüncenin etkisi altında ortaya çıkabilecek kaygıyı önlemiş oluruz. Ölüm olayını çoğu kere hiç düşünmeyişimiz de, bastırma türünden bir savunma mekanizmasına örnek olarak verilebilir. İnsanların ölümlü olduğunu bildiğimiz halde biz davranışlarımızı, planlarımızı sanki hiç ölmeyeceğimiz gibi yaparız.

Günümüzde bu tür bir davranış içine giren insanların genel olarak çok sayıda tehdit edici çatışma ve kaygı yaşadıkları da bilinen bir gerçekliktir (Burger, 2006: 646-6479). Bu makalenin ana konusu olan kasidenin özellikle birinci bölümünü oluşturan 1-17. beyitler arasında çok hâkim bir biçimde kendisini gösteren bu savunma mekanizması bağlamında konuya yaklaşmak gerekirse eğer, sanatçı kendisine isnat edilen suçu dile getirmek ve onu ortaya koymak yerine, onu bastırıyor ve kendisini birtakım şartlara bağlı olarak yüceltmeye çalışıyor.

“Gönül bağı, belâ sonbaharını görmese idi, mana gülü o anda ortaya çıkardı.” Eğer gönül aynası kederli/tozlu olmasaydı, ender görülen manaların el değmemiş olanına suret/can verirdi

Birazdan daha ayrıntılı bir biçimde üzerinde durulacak olan bu ve benzeri diğer beyitlerde, şairin esas konuya geçmeden önce hem kendisine isnat edilen suçlamayı yok sayıyor/bastırıyor, hem de memduhunun zihninde biraz sonra dile getireceği gerçeğin etkisini en aza indirmek için zemin hazırlıyor. Daha doğrusu onu “hipnotize” ediyor. Söz konusu hipnotizma süreci, ikinci bölümü oluşturan 18-25 beyitlerde de doğrudan memduh yüceltilerek devam ettiriliyor. İlk on yedi beyit boyunca sanatçının yapmaya çalıştığının farklı bir okuması da budur, diyebiliriz.

Yüceltme: Şairin bu kasidesinde varlığını hissettiren bir başka savunma mekanizması yüceltme'dir. Yukarıda bastırma mekanizmasından bahsederken şairin kendisine yönelik suçlama karşısında bu suçlamayı bastırma ve memduhunun zihninde olumlu bir yer edinmeye çalıştığını belirtmiştik. Gerçekte şairin yaptığının psikolojideki tam karşılığı “yüceltme”dir.

Yüceltme duygusu “narsistik” bir hareket tarzı olarak kendisini gösterir ve özellikle “Divan şiiri ve şairi” bağlamında çok da dikkat çekmeyen bir özellik olarak şiirdeki

yerini alır. Yüceltme duygusunun şairler ve divan şiiri takipçileri açısından dikkat çekmemesinin arka planında hemen bütün Divan şairlerinin çoğu zaman böyle bir yola başvurmuş olmaları gerçeği bulunmaktadır. Dolayısıyla hem şair hem de okur tarafından sıradan görülen bu tür söylemin izlerine kasidelerin "fahriyye" bölümleri ile çoğu gazellerin "mahlas" beyitlerinde rastlamak mümkündür. Bu cümleden olmak üzere ele alınan bu kasidede şair kendisine yönelik suçlama karşısında öylesine bir psikoloji içine girmiştir ki, şiir, özellikle kaside yazmak suretiyle, kendini yüceltme yoluna başvurur. Şairin yazdığı bu şiir, sıradan bir şiir değildir ve hem kendi içinde birkaç anlam tabakasını içermektedir, hem de onun ruh haline uygun, onun ruh halini yansıtan nitelik taşımaktadır.

Tekrar birinci ve bey"“Gönül bağı, belâ sonbaharını görmese idi, mana gülü o anda ortaya çıkardı.” Eger gönül aynası kederli/tozlu olmasaydı, ender görülen manaların el değmemiş olanına suret/can verirdi.

Mantığa Bürüme-Rasyonelleştirme-Bahane Bulma-Neden Bulma: Bu tip savunma mekanizması, bireyin yapmış olduğu belirli bir davranışa hafifletici mazeretler bulma (çevre tarafından kabul edilebilecek) biçiminde kendini gösterir. Birey mazeretler bularak, kendi davranışlarını olduğundan daha az yanlış ya da mazur görülebilir gösterme eğilimindedir.

Örneğin; Çok para harcayarak büyük borçlar altına giren kişi "borç yığidin kamçısıdır." gibi bir söyleyişin arkasına sığınarak borçlanma davranışını olumlu bir atılım olarak gösterme çabasına girer. Ya da hiç uygun olmayan ortamlarda uygun olmayan isteklerde bulunan kişi: " İsteyenin bir yüzü kara, vermeyenin iki yüzü." diyerek uygunsuz davranışını kabul edilebilir mantığa bürür. Bunların dışında "kedinin uzanamadığı ciğere mundar demesi; atın ölümü arpadan olsun, ifadesi ve sınavda çalışmadığım yerden soruldu. gibi örnekler ile esasında şairin 30. beyitte dile getirdiği bahane arasında hiçbir fark yoktur.

Başa kimse zen-bârelik töhmet itmez/ Degül 'ayb eger sevse mahbûb şâ'ir

16. yüzyılın değer yargıları çerçevesinden konuya yaklaşacak olursak eğer, şaire isnat edilen suçlama karşısında takındığı rasyonelleştirme-bahane bulma-neden bulma tavrı, yukarıdaki örneklerle birebir örtüşmektedir.

- 3 Eger yağsa bârân-ı nisân-ı ihsân/Cevâhir saça tab'-ı deryâ-mukâttır
- 4 Zuhûrum olurdu Nizâmî gibi çak/Cihânda başa bir Zâhir olsa zâhir
- 5 Geçinmezdi başa edânî müdânî/Eger olmasaydı ekâbir mükâbir
- 6 Belâgatde mikdârum olurdu ma'lûm/Felek olsa fehm-i makâdîre kâdir
- 7 Dirîğâ ki devrân katı sifle-perver/E'âlîye düşmen edânîye nasır
- 8 Felek kutb-ı maksûdum üstüne dönmez/Dem-â-dem hilâf-ı murâd üzre dâ'ir
- 9 Murâd üzre dönmekte devrân kâvi süst/Hilâfında çalâk ü cüst ü bahâdir
- 10 Bahâr-ı murâdât nâ-bud u ma'dum/Hazân-ı melâmet nümâyân u zâhir
- 11 Bulunmaz cihân içre bir merd-i sâdık/Sayılmaz münâfıklar ammâ ki vâfir
- 12 Felekde buğa hiç olunmaz tahammül/Ki her bâr hâtır geçer yâr şâtir
- 13 Görüp zilletüm eyler a'dâ şemâtet/Güler giryeme her denî-tab' u kâsir
- 14 Degül ra'd u bârân görüp hâl-i zârüm/Felekler melekler başa aglar acır

- 15 Suhan kıymetin fehm ider kimse yokdur/Kanı şimdi 'âlemde sarrâf-ı mâhir
 16 Sözüñ dinlemez kimse tutmuş cihânı/'Adû-yı mu'ânid hasûd-ı mükâbir
 17 Suhandâna bir kimse itmez ri'âyet/Meger yine ol zat-ı gerdûn-me'asir

Yukarıdaki ilk 17 beyitte divan şairlerinin karakteristik 'narsist' kişilik özelliklerinin bir yansıması görülmektedir. Şairin yaşamakta olduğu kendini aşağılama ve övme arası gidiş gelişler onun narsistik travmalar yaşamış olabileceğini gösteriyor. Kuşkusuz şairin hayatını ve diğer şiirlerini dikkatli bir biçimde irdelediğimiz zaman, konuyla ilgili az da olsa birtakım ipuçlarına rastlanabileceğinden bahsedilebilir.

2. Bölüm

Bu bölüm şairin memduhunu eksen alarak onu övdüğü beyitlerden meydana gelmektedir. Bu bağlamda Mânî, memduhu için şunları söylemektedir:

“Yüksek rütbeli kadılar, hâkimlerin ve halkın en seçkini; onu övme hususunda dil aciz, fikir ise yetersiz kalır.” “Yüksek rütbeli kadılar, hâkimlerin ve halkın en seçkini; onu övme hususunda dil aciz, fikir ise yetersiz kalır.” “Onun olgun kişiliğine sınır ve son bulunmaz; samimi akıl sahipleri övrünü kuşatmış olmaya. “Onun eli iyilik madeni ve sözleri de lütuf mücevheridir. Onun elinden dilinden bütün cihan halkı şükretmektedir.” “Şerefli vücudu kendi nevinden olanların övücüdür. Felekte nerede böyle övülecek bir cins var?” “Lütuf elinin köpüğünden halka bir bağış ulaşa, zahir denizinin iki yakasının sahibi olur.” “Cihan öylesine bir doğrulukla doldu ki hiç kimse yalan söylemez oldu, illa ki şairler.” “Ey fazıl kişilerin sığındığı yerin eşiği, onun eşiği büyük insanlar topluluğunun sığındığı yerdir.” “Seni şeriatın hizmetçisi yapan Allah, cihan halkına seni evlat etse ne olur.”

- 18 Güzîn-i mevâli bihîn-i ehâlî//Senâsında dil 'âciz efkâr kâsır
 19 Bulunmaz kemâlâtına hadd ü pâyân//Muhît olmaya 'övrini 'akl-ı 'aşır
 20 Eli kân-ı ihsân sözi gevher-i lutf//Elinden dilinden cihân halkı şâkir
 21 Benî-nev'a mefhar vücûd-ı şerîfi//Felekte kanı böyle bir cins-i fâhir
 22 Kef-i dest-i lutfından irse nevâle//İki yaka ıssı ola bahr-ı zâhir
 23 Cihân şöyle sıdk u sadâkatle toldı//Yalan söylemez kimse illâ ki şâ'ir
 24 Eyâ âsitân-ı melâz-ı efâzıl//İşiği penâh-ı gürûh-ı ekâbir
 25 N'ola kılsa mahdûm halk-ı cihâna//Seni hâdim-i şer' iden Hayy u Kâdir

Mânî, birinci bölümde yaptığı kendini yüceltme eylemini, ikinci bölümü oluşturan 18-25. beyitlerde bu kez memduhu üzerine yoğunlaştırarak gerçekleştiriyor. Kuşkusuz bu bölümdeki yüceltme ile birinci bölümdeki yüceltme, özneler açısından farklılık arz etse de eylemin özünde sanatçının başvurduğu savunma mekanizmasının amacı çok açık bir biçimde ortada durduğu için aralarında çok köklü bir farkın olmadığı da söylenebilir. Yani birinci bölümde kendisine isnat edilen suçlama karşısında bir savunma pozisyonu içine giren ve bu çerçevede kendisinin ne kadar güçlü/kuvvetli/yetenekli bir sanatçı olduğunu çeşitli örneklerle ortaya koyan şair, ikinci bölümde hedefe memduhu alıyor ve bu noktada memduhunu överek memduhu üzerindeki psikolojik baskısını tamamlıyor.

3. Bölüm:

Yukarıda da belirtildiği üzere kasidenin yazılma nedeni bu bölümde dile getirilenlerdir. Şair kendisine isnat edilen suçlama karşısında memduhu Hocazâde Şems'in manevî hamiliğine sığınır ve ondan kendisine anlamasını ve kendisine yardım etmesini ister:

“Sana içinde bulunduğum durumu anlatayım ve gönlümün içinden geçenleri sana arz edeyim.” “Düşmanlarım bir araya gelip beni sana geçseler ve ne derlerse desinler sözleri hep apaçık yalandır.” “Düşmanlar benim kötü olduğuma dair şahit göstereseler, şahit yalancı olunca onun sözü tutulmaz, sözüne inanılmaz.” “Düşmanların sözlerinden bana herhangi bir şekilde bir zarar gelmez. Çünkü “Köpek bok yese deniz yine de temiz olur” “Hiç kimse beni zen-parelik ile suçlayamaz ve eğer bir şair bir güzeli sevse bile bu günah değildir.” “Bu kadcılık günaha büyük bir suç deme, küçük günahların büyük günah sayılması reva mı?” “Ben o kadar kimsesiz ve muradı olmayan bir kişiyim ki yerim yurdum belli değildir.” “Ben o kemal sahibi güzel sözler söyleyen biriyim ki benim bu sözlerimi hem büyükler hem küçükler kıskanırlar.” “Sana gerçek anlamda kul köle olan benim, bununla birlikte gönlümün bu şekilde kırılması reva mı? “Bu gönül çeken beyitler benim için söylenmiş ve şair Makâlî bunları ne güzel nazmetmiş. “Beni sana kötüleyen gammazlara inanma, çünkü inanan kişiye kâfirin nefreti karşısında sağlam durması yakışır.” “Allah göstermesin ben o cimri ve alçak bir kişi olayım, ki benden böyle bir kötü fiil ortaya çıksın.” “Bütün bunlara rağmen yine de bir suç işledimse af ola, doğrusu benim bir günahım yoktur ve Allah da buna şahittir.”

- 26 Saña ideyin hasb-i hâlüm hikâyet//Revâdur kılam ‘arz ma-fi’z-zamâ’ir
27 E’adi beni cem’ olup saña geçse//Ne dirlerse hep sözleri kizb-i tâhir
28 Beni kem diyü itse a’dâ şehâdet//Tutulmaz sözi şahid olunca fâcir
29 ‘Adûnuş sözinden baña nesne gelmez//Köpek bok yise bahr olur yine tâhir
30 Baña kimse zen-bârelik töhmet itmez//Degül ‘ayb eger sevse mahbûb şâ’ir
31 Büyük suç dime bu kadar(cık) günâhı//Revâ mı sayılmak sagâ’ir kebâ’ir
32 Ben ol bî-kes ü nâ-murâdam ki yokdur
33 Ben ol nükte-perdâz-ı sâhib-kemâlem//Baña reşk ideler ekâbir asâgîr
34 Benem saña bende (vü) hem bendezâde//Revâ mı olam böyle âzürde-hatır
35 Benümçün dinilmiş bu ebyât-ı dil-keş//Güzel nazm kılmış Makâlî-i şâ’ir
36 Beni saña gamz itse gammâz inanma//Mukarrer durur mü’mine buğz-ı kâfir
37 Ben ol nâ-kes ü dîn olam haşe-li’llâh//Ki benden ola böyle bed fi’l-sâdir
38 Eger cürm itdümse el-‘afv el-‘afv//Veli bî-günâham Hak üstümde hâzir

Birinci bölümde kendisini, ikinci bölümde ise memduhunu öven, yücelten, bu bağlamda bastırma/yok sayma, yüceltme ve mantığa bürüme/bahane bulma gibi savunma mekanizmalarını devreye sokarak memduhu üzerinde yoğun bir psikolojik baskı oluşturan sanatçı için üçüncü bölümde asıl konuya girme zamanı gelmiştir. Şairin üçüncü bölümde dile getirdikleri bağlamında karşımıza iki farklı savunma mekanizması çıkmaktadır. Bunlar yansıtma ve inkârdır.

İnkâr: Mânî’nin muhatap olduğu suçlama karşısında takındığı bir tavrıdır. Birinci ve ikinci bölümlerde bastırma, yüceltme ve bahane bulma gibi savunma mekanizmaları üzerinden kendisini savunan şair, psikolojik olarak söz konusu savunma

mekanizmalarının yetersiz kaldığını düşünerek, en kestirme yola başvurur ve bu suçlamayı inkar ederek böyle bir olayın olmadığını iddia eder. Bazı durumlarda kişi çok zor ve rahatsız edici türdeki yaşantılar karşısında, bu olayların varlığını veya yaşanmış olduğunu bilmezlikten anlamazlıktan gelerek inkar edebilir. Bu şekilde olayları inkâr etmek yolu ile onların yapacağı heyecansal ve anlıksal sarsıntılardan ve uyum zorluklarından kurtulmaya ve doğabilecek kaygıları önlemeye çalışır. Örneğin; babasını kaybeden küçük bir çocuk sürekli olarak arkadaşlarına akşam veya hafta sonu yaptıkları ile ilgili hikâyeler anlatabilir ve onun sağlığındaki davranış ve tutumları devam edebilir. Memduhuna seslendiği beyitlerde herhangi bir suçunun olmadığını, kendisinden kendisine isnat edilen suçun ortaya çıkamayacağını belirtirken, esasında sanatçı inkâr yolunu seçmiştir. Gerçi kasidenin bir beytinde suçunu inkâr ederek “güzel sevmenin suç olamayacağını belirtir”; ancak bu şiirin geneline bakıldığında çok belirgin bir biçimde vurgulanan bir duygu değildir.

Yansıtma: Bastırma davranışı ile birlikte sanatçının psikolojisini ortaya koyan bir davranış biçimidir. Şairin kendisine isnat edilen suçlama karşısında suçlamayı bastırma, yaptığı eyleme bir bahane/kılıf bulma gibi savunma mekanizmaları yanında başvurduğu bir başka savunma mekanizması yansıtmadır. Şair kendi kusurunu bastırıp ona bir bahane bulduktan sonra bu kez etrafındaki kişilerin, dünyanın veya zamanın ne kadar kötü olduğunu, bunların yüzünden kendisinin böyle bir sürece maruz kaldığını, kendisinin yaptığının başkaları tarafından da yapıldığını iddia eder. Ancak bunu birdenbire yapmaz ve önce konuyu inkâr boyutuna taşır, kendisinin asla böyle bir fiili işlemediğini belirtir; ancak sanatçı psikolojisi bunu da yeterli görmez ve kendisine isnat edilen suçu herkesin işlediği tezinden hareketle, suçu başkalarına yansıtır.

Bireyin kendinde bulunan kusurları başkalarında görme davranışına yansıtma denir. Yansıtma kişi kendi eksikliklerinin ve yenilgilerinin sorumluluğunu veya suçunu başkalarına yüklediği gibi, kendinde suçluluk sorumluluğunu veya suçunu başkalarına yüklediği gibi, kendinde suçluluk uyandırarak nitelikteki dürtü, düşünce ve isteklerini diğer insanlarda mal edebilir. Örneğin, derslerinde ve sınavlarında başarısız olan öğrencinin başarısızlığını öğretmene yüklemesi bu türden bir savunma mekanizmasıdır.

Bazı insanlar ise düşmanlık duygularını çevrelerinden kendilerine yönelmiş gibi yorumlayabilir veya kendisi ile ilgili değersizlik duygularını insanların onu küçümsediği şeklinde yorumlayabilir. Böyle insanlar, çevrelerindeki insanların kendilerine karşı çok duyarlıdır ve içsel güvensizliğin dış dünyaya bu şekilde yansıtmasına halk dilinde "alınanlık" da denir. Nevrotik kişilerde bu duygu çok yoğun olduğundan, kendilerine verilen değeri ve yakınlığı kabullenmez ya da psikoz sınırlarını zorlayan, mantık dışı duyarlılıklar gösterirler. Bu tür tepkileri sürekli gösteren kişilerde "Paranoid eğilimlerin" varlığı söz konusudur. Paranoid kişiler, çevrelerindeki insanların davranış ve sizlerini yanlış yorumlama eğilimindedirler.

Mânî'nin psikolojisinin en dikkate değer yönlerinden biri de yukarıdaki satırlarda dile getirilen alınanlık ve bir adım ötesinde kendisini gösteren "paranoid" kişiliktir. Şair, kasidenin ilk bölümünü oluşturan 1-17 beyitlerde bir yandan bastırma, yüceltme gibi savunma mekanizmalarını öne çıkarırken bir yandan da kıymetinin bilinmediğinden, bu dünyada hep değersiz kişilerin değer gördüğünden vs. bahseder. Üçüncü bölümde ise birinci ve ikinci bölümlerdeki savunma mekanizmalarının doğal

bir sonucu olarak, sanatçı konuyu biraz daha ileri bir boyuta taşıyacak ve kendisine isnat edilen suçun sıradanlığına işaret ederek, bu suçun gerçekte başkalarının da işlediğini söyleyerek “yansıtmı” mekanizmasını devreye sokacaktır.

4. Bölüm:

Bu bölüm hemen bütün kasidelerin son bölümü kabilinden sözleri ihtiva eder. Şair, aşağıdaki üç beyitte,

“Ey Mânî dua ederek sözlerini bitir; çünkü yeteri derecede gönlündekileri ortaya koydun.” “Onun (memduhun) nitelikleri dile getirilemeyecek derecede çok fazladır; bu anlamda onu övmek hususunda anlamlar tükenmez ve düşünceler yazılmaz.” “Memduhumun izzet ve kadri gün geçtikçe artsın ve felek onu Allah’ın dostu etsin ve yine Allah onun yardımcısı olsun.”, diyerek kasideyi bitirir.

39 Du‘â ile hatm eyle Mânî kelâmuñ//Yiter itdün izhâr ma-fi’z-zamâ’ir
40 Firâvândur evsâfi gelmez beyâna//Dükenmez ma‘âni yazılmaz havâtır
41 Ola ‘izzet ü kadri gün günden efzûn//Felek ide yâri Hudâ ola nâsır

Sonuç itibariyle gerçekten dikkate değer bir içeriğe sahip olan bir yönüyle bireysel olan özünde toplumsal bir boyutuyla karşımıza çıkan bu kaside, sosyal hayatın şiire yansıdığına güzel bir örneğidir. Dikkatli bir gözle incelendiği zaman Klasik şiirimizin sosyal hayatla iç içe olduğu, he ne kadar bireysel bir konuyu işlemiş intibabını verse de gerçekte kolektif bilinçaltının dışı vurulduğu çok zengin malzemeye sahip olduğu belirtmek gerekir.

KAYNAKÇA

- Alper, Y. (2001), *Şiir ve Psikiyatri Kavşağında*, Okyanus Yayınları, İstanbul.
- _____ (2009), *Psikodinamik Açından Cemal Süreya ve Şiiri*, Özgür Yayınları, İstanbul.
- _____ (2010), *Psikodinamik Açından Haydar Ergülen ve Şiiri Ateşli Bir Hastalık*, Özgür Yayınları, İstanbul.
- Beyazyüz, M. (2007), *Cemil Meriç’in Psikolojisi*, Aşına Kitaplar, Ankara.
- Demir, Ö. ve Acar, M. (1997), *Sosyal Bilimler Sözlüğü*, Adres Yayınları, Ankara.
- Demirel, Ş. (2011), *16.Yüzyıl Şairlerinden Mânî Divanı ve Bursa Şehr-engizi*.
- Gürün, O. A (1996), *Psikoloji Sözlüğü*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul.
- Morañ, B. (1994), *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*, İstanbul.
- Sunat, H. (2006), *İmgenin Tılsımlı Rüzgârı, Yazınsal Metne Psikanalitik Duyarlılık Bakış*, YirmiDört Yayınları, İstanbul.
- Türkçe Sözlük* (2009), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.